

Remieg Aerts, *Thorbecke wil het. Biografie van een staatsman*. (Amsterdam: Prometheus, 2018). 886 p. ISBN 9789035144798.

DOI: 10.18352/tseg.1070

Monumentale biografie van staatsman die Nederland zijn wil oplegde

Johan Rudolph Thorbecke (1798-1872) is zonder twijfel de belangrijkste politieke vormgever van Nederland in de moderne tijd. Het historisch onderzoek naar de staatsman, zo schrijft Remieg Aerts in het voorwoord van het monumentale *Thorbecke wil het*, heeft dan ook een hoog niveau van specialisatie bereikt. Maar een integrale biografie bestond nog niet. Gezien de dertig meter aan archiefmateriaal die Thorbecke en zijn familie al tijdens zijn leven aanlegden is dat misschien ook niet verwonderlijk. Gefinancierd door het Fonds Staatsman Thorbecke heeft Aerts (naar het schijnt) bijna tien jaar aan dit 886 pagina's tellende boek gewerkt. Het is veelzijdig geworden, doet recht aan een complexe man, en levert nieuwe inzichten op.

Aerts maakt eens te meer duidelijk hoe cruciaal Thorbeckes jeugd en adolescentie waren voor zijn ontwikkeling. Het Zwolse gezin balanceerde voortdurend op de rand tussen beschaafde burgerij en vernederende armoede. Vader Frederik, die zijn hele leven zonder succes bij de toen heersende Restauratie-oligarchie naar baantjes hengelde, maakte van zijn getalenteerde zoon een project. Met een wetenschappelijke carrière moest Rudolph de familie financieel en qua reputatie redden, en hij kreeg daarom een ijzeren discipline opgelegd. Van nature een diep voelend persoon, hield Thorbecke er een gesloten persoonlijkheid en herculische wilskracht aan over – en een levenslange afkeer van de om aloude familienamen, traditioneel gezag en protectie draaiende bestuurscultuur van het vroeg-negen-tiende-eeuwse Nederland.

In het laatromantische Göttingen en Dresden ontmoette de student Thorbecke zielsverwanten, maakte hij 'onder de sterrenhemel' een amoureuze en existentiële crisis door, en ontwikkelde hij zijn historisch-organische wereldbeschouwing. De staat vertegenwoordigt hierin het volk als rechtsgemeenschap; staatsinstellingen moeten met de gemeenschapsontwikkeling mee evolueren. Dit vereist vaak een wilskrachtig hervormer die de 'eischen des tijds' verstaat. Overigens ging Thorbecke rond de afscheiding van 1830 door een nogal autoritaire fase, zo toont Aerts: als Noord-Nederlands hoogleraar in Gent beval hij Willem I aan een tijdelijke militaire dictatuur te vestigen in België, zonder grondwet. Als Leids hoogleraar rechts-wetenschap werd Thorbecke langzaam liberaal. Als publicist en Kamerlid werd hij bekend: bijzonder onderlegd, overtuigd van zijn eigen gelijk, uiterst scherp van de snede en hypercompetitief, was Thorbecke een zwart-witdenker met een 'monumentaal ego' die zich vele vijanden maakte en oude vrienden om niets kon laten

vallen. Thorbecke, zo maakt Aerts wel duidelijk, had weinig mensenkennis, en dat maakte hem ook niets uit.

Aerts nuanceert Thorbeckes rol bij de grondwetsherziening van 1848. Natuurlijk was zijn Negenmannenvoorstel van 1844 het model en was hij voorzitter van de grondwetscommissie, maar minister Donker Curtius kreeg het door de Tweede Kamer, en de weggemanouvreerde Thorbecke leverde niet ter harte genomen kritiek vanaf de zijlijn. Vooral als minister, zo benadrukt Aerts en Thorbecke vond dat zelf ook, leverde hij zijn grootste prestaties. Met de gemeentewet, provinciewet, wetgeving voor het middelbaar onderwijs en infrastructurele projecten (spoorwegen, kanalen) legde hij 'breede, duurzame grondslagen voor een lang tijdperk en velerlei ontwikkeling'. De staat moest ruimte scheppen voor maatschappelijke ontwikkeling, en publieke bevoegdheden gebruiken voor publieke belangen, niet voor privédoeleinden. Het hoofdstuk waarin minister Thorbecke de strijd aangaat met de oude bestuurlijke orde van notabele, adellijke gouverneurs en burgemeesters, die hij *rücksichtlos* ontslaat en daarbij Willem III tot wanhoop drijft, is fantastisch om te lezen.

Thorbeckes persoonlijkheidsstructuur en politieke filosofie liepen door elkaar. Hij streefde naar een zuiver, onpersoonlijk, 'geobjectiveerd' bestuur, waarin krachtige personen niettemin de spil moesten zijn. Thorbecke was geen voorstander van parlementaire democratie, maar van een evenwichtsstelsel waarin sterke ministers, een kritische Kamer en onafhankelijke kiezers elk een eigen, zelfstandige rol vervullen. Het toont de limieten van zijn visie aan: door zijn compromisloosheid, olympische houding (Thorbecke nam zijn eigen denken en handelen steeds als maat voor goed bestuur) en enorme kennis draaide het parlementair stelsel na 1848 bijna vijftientig jaar om hem, ook wanneer de liberalen oppositie voerden. Thorbeckes dood was dan ook noodzakelijk voor de verdere ontwikkeling van het stelsel – een tamelijk wrange constatering.

Aerts' biografie is geweldig geschreven: invoelend, secuur, inzichtelijk, bij tijd en wijle droogkomisch, met een mengeling van sympathie, bewondering en soms afkeuring van zijn hoofdpersoon. De passages over Thorbeckes huwelijk met zijn 'Madonnaatje' Adelheid Solger en hun gezin zijn ontroerend, ook omdat zij berusten op hun intense briefwisseling. Aerts doorspekt het boek met interessante terzijdes: een filmische prelude over de revolutionaire grondwet van 1798, een anekdote over hoe de martiale Thorbecke het Torentje ('iets tussen een studeerkamer en een commandopost') koos als werkplek. Een punt van kritiek is de lengte: het is te lang. Minder dan eerdere deelbiografieën is het boek bovendien opgehangen aan een centrale these, waardoor het overzicht soms verdwijnt in de overvloed aan 'thorbeckiana' en details over kabinetsformaties. Voor een breder publiek zou het boek daarom misschien wat ontoegankelijk kunnen lijken. En dat is jammer, want wie de moeite neemt om het te lezen, wordt door Aerts in een werfelende

vertelling meegenomen om over Thorbeckes schouders mee te kijken naar hoe hij negentiende-eeuws Nederland zijn wil oplegde.

Adriejan van Veen, Radboud Universiteit Nijmegen

Heleen Kole, *Polderen of niet? Participatie in het bestuur van de waterschappen Bunschoten en Mastenbroek vóór 1800*. (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2017). 332 p. ISBN 9789087046880.

DOI: 10.18352/tseg.1073

Wanneer vandaag de dag een (economische) beslissing wordt genomen die op consensus is gericht spreekt men vaak van een regeling naar *poldermodel*. Die term dankt zijn oorsprong aan de algemene perceptie dat premoderne waterschappen en polderbesturen in de Lage Landen eerder ‘democratisch’ van aard waren en in schrill contrast stonden met andere contemporaine organisaties. Ook in de oudere academische literatuur over de algemene ontwikkeling en werking van polderbesturen werd dit idee zelden tegengesproken. Maar strookt die algemene perceptie wel met de historische werkelijkheid? Heleen Kole wil in haar boek *Polderen of niet?* meer inzicht verwerven in het hoe en waarom van de besluitvorming van premoderne polderbesturen en stelt dus met andere woorden aan de orde hoe veel er nu exact ‘gepolderd’ werd in de polder. Om hierop een antwoord te bieden onderneemt de auteur een detailstudie naar de werking van de besturen van twee polders nabij de Nederlandse Zuiderzee: Bunschoten en Mastenbroek. Daarbij stelt Kole twee verschillende elementen van besluitvorming centraal: de representatie in het bestuur, wat neerkomt op de aanwezigheid of vertegenwoordiging van bepaalde groepen, en de participatie in het besluitnemingsproces, wat doelt op de vele uiteenlopende vormen van deelname aan het besturingsproces gaande van een directe stem tot een indirecte invloed via voorafgaande onderhandelingen. Het boek biedt een algemene inleiding in het onderwerp en belicht vervolgens de onderzoeksgebieden waarbij na een opbouwende geschiedenis vóór 1600 de representatie en participatie in de besturen van de polders tussen 1600 en 1800 afzonderlijk belicht wordt. Nadien worden de resultaten voor beide polders met elkaar vergeleken.

Kole biedt met haar werk een aanvulling die het onderzoeksveld erg nodig heeft. Om een definitief antwoord te bieden op de vraag naar het democratische karakter van premoderne polderbesturen zijn micro-studies vereist die verder gaan dan de oudere, meer algemene literatuur. Deze schaal laat Kole toe om een comparatief onderzoek te voeren dat oog heeft voor de fijne kenmerken van zowel de